

Motion till riksdagen 2017/18:3596

av **Lotta Johnsson Fornarve m.fl. (V)**

Förstärkta rättigheter för transpersoner

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införandet av ett nytt personnummersystem bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en offentlig ursäkt bör ges till de transpersoner som har tvångssteriliserats och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förutsättningarna för att ge de transpersoner som har tvångssteriliserats en ekonomisk kompensation bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att könstillhörighetslagen bör ersättas och delas upp i två nya lagar som reglerar frågor som rör juridiskt kön respektive medicinsk könskorrigering och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ändring av juridiskt kön bör vara ett helt administrativt förfarande och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att åldersgränserna för ändring av juridiskt kön respektive medicinsk könskorrigering bör avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagstiftningen bör ändras så att möjligheten att ändra juridiskt kön omfattar såväl personer som är folkbokförda eller bosatta i Sverige som personer som har svenskt medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se till att Socialstyrelsens kunskapsstöd implementeras och regelbundet följs upp och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

I juni 2015 presenterades den hittills största studien om transpersoners livssituation, Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland transpersoner. Det var en dystert läsning. Var tredje transperson hade då övervägt att ta sitt liv det senaste året. Varannan transperson har utsatts för trakasserier de senaste tre månaderna och har undvikit dagliga aktiviteter p.g.a. rädsla för diskriminering.

Sverige är fortfarande ett land där priset är högt för den som utmanar normer om kön och könsuttryck. Normerna syns även i lagstiftningen. Ålderdomliga regler skapar problem i transpersoners vardag, cementerar konservativa normer och skapar ohälsa. Faktum är att länder som Colombia, Irland och Nepal i delar kommit längre än Sverige när det kommer till transpersoners legala rättigheter.

Processen för att få ändra juridiskt kön och få könskorrigering är i dag komplicerad. Långa väntetider, orimliga krav och ibland bristande bemötande skapar ohälsa. Argentina och Malta har avskaffat alla krav vid ändring av juridiskt kön. Vänsterpartiet vill gå samma väg. Låt varje individ själv bestämma sitt juridiska kön och gör ändring av juridiskt kön till en administrativ fråga.

Den könskorrigeringens vården behöver utvecklas för att garantera respektfullt bemötande och att den är tillgänglig oavsett var i landet en bor eller hur tjock plånbok en har. I april 2015 presenterades Socialstyrelsens förslag till nationellt kunskapsstöd för vård och behandling av transpersoner. Det var ett viktigt initiativ, nu måste det omsättas i verklighet i alla regioner och landsting.

Vi behöver samtidigt avskaffa dagens 18-årsgräns för ändring av juridiskt kön och könskorrigering. Det måste vara individens behov som styr vem som får vård. Det är orimligt att en 17-årig transperson inte kan få den vård hen behöver för att lagstiftare satt upp en åldersgräns. En modern könstillhörighetslag behöver således utgå från verkligheten. För många av oss, inklusive många transpersoner, är könstillhörigheten självklar. För andra är uppdelningen i man och kvinna mindre självklar, därför är det viktigt att möjligheten att välja ett tredje juridiskt kön finns.

Sverige har förändrats. Heteronormen har luckrats upp, lagstiftning har reformerats och homofobin har pressats tillbaka mer och mer. Det är ett arbete vi gjort i och utanför riksdagen, över partigränser och inom civila samhällen. Men inom politiken har arbetet med hbtq-frågor i realiteten fokuserat på homo- och bisexuella. Betydligt mindre har gjorts när det gäller transpersoners rättigheter. Det är hög tid att vi fokuserar på transpersoners rättigheter. Precis som vi tillsammans infört jämlik äktenskapslagstiftning, insemination för samkönade par och rätt till adoption är det nu dags att vi tillsammans kan ta nödvändiga steg för Sveriges transpersoner.

Inför ett tredje juridiskt kön

I Sverige lever transpersoner fortfarande i dag i stor utsatthet. Det är en grupp av människor som ofta osynliggörs när frågor om diskriminering och mänskliga rättigheter diskuteras. Ingen heltäckande kartläggning finns av hur vanligt det är att som transperson bli utsatt för kränkningar, trakasserier och diskriminering, men de undersökningar som gjorts tyder på att det är mycket vanligt. Psykisk ohälsa är också vanligt bland framför allt yngre transpersoner.

Vi vill att alla människor fritt ska kunna definiera och uttrycka sig och ha rätten att bestämma över sin egen kropp. För många, inklusive många transpersoner, är könstillhörigheten självklar. Vi identifierar oss som män eller kvinnor. För vissa transpersoner men även intersexuella skulle en lagändring som innebär att ett s.k. tredje juridiskt kön införs betyda oerhört mycket. Ett tredje juridiskt kön skulle självklart vara en valmöjlighet för den enskilde, ingen ska kunna kategoriseras som ett tredje juridiskt kön mot sin vilja.

Det finns flera exempel på länder, såsom Australien, Sydafrika och Indien, som infört ett tredje juridiskt kön som varken är kvinnligt eller manligt. I Europa är det än så länge bara Tyskland som infört ett tredje kön, men endast för intersexuella. Det var den första november 2013 som Tyskland genom en lagändring blev det första landet i Europa att införa ett tredje juridiskt kön. Lagen innebär att tyska födelsebevis i fortsättningen kommer att ha ett tredje könsalternativ. Ett barn som föds med intersexuellt tillstånd kommer därmed inte att behöva tvångskönas till man eller kvinna, utan i stället kan rutan för juridiskt kön lämnas tom. De flesta barn som föds med intersexuellt tillstånd visar sig senare i livet ha en tydlig könsidentitet som pojke eller flicka, varmed det då enligt den tyska lagen ska vara möjligt att ange ett kön. De intersexuella barn som varken känner sig som entydigt pojke eller flicka, kommer dock att ha möjlighet att behålla sin status som juridiskt könlösa om de vill. Det finns många brister med det tyska regelverket, men det är intressant att man även inom EU börjar öppna för tanken att mänskligheten inte kan delas in i två köns kategorier.

För Vänsterpartiet är det dock viktigt att understryka att frågan om ett tredje juridiskt kön inte bara rör intersexuella. För personer som definierar sig både som man och kvinna, varken eller, eller som upplever att könstillhörigheten varierar skulle ett tredje juridiskt kön fylla en mycket viktig funktion. Alla människor har rätt att få sin könsidentitet respekterad och erkänd. Det är både en fråga om rättvisa och psykiskt välbefinnande samt en mänsklig rättighet.

Att erkänna ett tredje kön i lagstiftningen skulle dessutom innebära att vi rör oss från den nuvarande tvåkönade modellen och vidgar föreställningarna om den mänskliga existensen. Om vi inte är så fasta i våra föreställningar om vad som är typiskt manligt och kvinnligt skapas förutsättningar för en större variation i hur vi uttrycker oss i våra könsroller samtidigt som det på sikt kan ändra negativa attityder och minska fördomar mot transpersoner, intersexuella och andra personer som i dag ses som normbrytare. Detta skulle i sin tur leda till att diskrimineringen och våldet mot dessa grupper minskar.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ett nytt personnummersystem

Varje svensk har ett unikt individuellt personnummer som används vid identifiering. De första sex siffrorna är personens födelsedatum, vilket följs av en fyrsiffrig kod. De påföljande tre siffrorna är ett löpnummer, där tredje siffran beskriver personens kön – jämn siffra för kvinnor och udda för män. Den sista siffran är en kontrollsiffra som räknas fram ur de övriga.

För de flesta av oss är dessa förhållanden oproblematiska, däremot kan de vara problematiska för transpersoner. Processen för att ändra juridiskt kön eller genomgå könskorrigering kan ta lång tid samtidigt som personen ifråga naturligtvis vill bli identifierad som det juridiska kön den anser sig tillhöra. När legitimation måste uppvisas eller personnummer anges, vilket är vanligt förekommande i alla möjliga vardagssituationer, så avslöjar den tredje siffran i löpnumret alltid vilket juridiskt kön en person tillhör.

Inom en snar framtid kommer personnummersystemet att behöva göras om eftersom numren håller på att ta slut. Detta konstaterade en statlig utredning redan 2008. Det är därför på tiden att det tillsätts en utredning som tar fram förslag på ett nytt system. När denna utredning görs bör den titta på möjligheten att införa ett könsneutralt personnummersystem.

Informationen om juridisk könstillhörighet i personnumret ligger till grund för mycket av den könsuppdelade statistiken, vilket är ett viktigt instrument för att synliggöra diskriminering, brottsutsatthet m.m. Den könsuppdelade statistiken gör det också möjligt att bedriva politik som utjämnar omotiverade skillnader mellan könen. Därför är det viktigt för oss att det även med ett nytt personnummersystem kan säkerställas att det är möjligt att göra könsuppdelad statistik och att det går att bedriva långsiktig och systematisk forskning baserad på kön. Könsuppdelad statistik bör naturligtvis även inkludera personer som varken identifierar sig som män eller kvinnor, vilket den sällan gör idag.

Mot bakgrund av ovanstående bör införandet av ett nytt personnummersystem utredas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Offentlig ursäkt till de som har tvångssteriliserats

Kampen för att transpersoner ska kunna byta juridiskt kön och genomgå medicinsk könskorrigering utan att tvingas sterilisera sig har varit lång. Först i december 2012 slog Kammarrätten i Stockholm fast att steriliseringskravet för transpersoner som önskar byta juridiskt kön strider mot Europakonventionen. Den 1 juli året därpå trädde en lagändring i kraft som innebar att steriliseringskravet i könstillhörighetslagen ströks. Vänsterpartiet, som under lång tid har drivit på för en förändring, välkomnade detta och anser att det är bra att människor som nu och framöver vill göra en medicinsk könskorrigering och/eller byta juridiskt kön inte längre måste genomgå ett tvångsingrepp.

Nyligen kom en dom från Europadomstolen som fastslog att det var fel av den turkiska staten att kräva att en person som behövde könskorrigering först skulle sterilisera sig. Turkiet tvingas nu betala skadestånd till personen. Europadomstolen har ansett att det dels inte ska ställas krav på sterilisering vid ett så stort ingrepp som könskorrigering, dels att ett sådant krav även är skadeståndsgrundande. I Sverige har samma krav om sterilisering ställts även när det har handlat om byte av juridiskt kön. Europadomstolens dom kan därför ses som en tydlig indikation på att Sverige bör ge ekonomisk kompensation till de transpersoner som har tvångssteriliserats.

I Sverige är det många transpersoner som har steriliserats mot sin vilja, och till alla dessa anser Vänsterpartiet att en offentlig ursäkt ska ges. Regeringen bör därför tillse att

en offentlig ursäkt ges till de transpersoner som har tvångssteriliserats. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser att det är rimligt att även dessa personer bör kompenseras och vill därför låta utreda förutsättningarna för att ge ekonomisk ersättning, ett skadestånd, av staten. I övriga fall av tvångssterilisering har staten utbetalat ersättning till de drabbade. Vi ser därför ingen anledning att på denna punkt ytterligare diskriminera och särbehandla transpersoner som har tvångssteriliserats. Tidigare har åtminstone ett av regeringspartierna, Miljöpartiet, tydligt delat vår ståndpunkt i denna fråga. Regeringen bör därför utreda förutsättningarna för att ge de transpersoner som har tvångssteriliserats en ekonomisk kompensation. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering

Att kunna få uttrycka sin könsidentitet på sina egna villkor är att betrakta som en grundläggande mänsklig rättighet. Det är en rättighet som inte i alla fall respekteras i Sverige. Många transpersoner måste inte bara slåss mot fördomar, diskriminering och en stark transfobi – de måste också slåss mot myndigheter och sjukvården.

Lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall reglerar förutsättningarna för att ändra såväl den juridiska delen som den medicinska delen i processen att ändra juridiskt kön. Lagen tillkom 1972 och trots att flera ändringar gjorts de senaste åren är det på många sätt en ålderdomlig lagstiftning. Ett grundläggande problem är att ändring av juridiskt kön kopplas samman med könskorrigerande vård. Det gör att processen för att ändra juridiskt kön oftast är lång, komplicerad och påfrestande. Det skapar också en situation där människor tvingas leva med pass, körkort, personnummer m.m. där det står att en har ett annat kön än vad som stämmer överens med ens könsidentitet och/eller könsuttryck, vilket skapar uppenbara problem i vardagen, i kontakt med myndigheter och vid resor.

Den 1 juli 2013 avskaffades kravet på sterilisering formellt i könstillhörighetslagen, vilket innebär att det inte längre finns något krav på medicinskt ingrepp vid fastställande av könstillhörighet. I utredningen Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91) föreslås därför att dagens lagstiftning om könstillhörighet delas upp i två delar, en juridisk och en medicinsk. En uppfattning som Vänsterpartiet delar. Könstillhörighetslagen bör därför ersättas och delas upp i två nya lagar som reglerar frågor som rör juridiskt kön respektive medicinsk könskorrigering. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Respekten för den enskildes privatliv och rätten till självbestämmande och integritet innebär att det ska stå individen fritt att ändra det kön som har registrerats i folkbokföringen. Mot bakgrund av vilken betydelse det har att det juridiska könet speglar det kön en person identifierar sig som, är det viktigt att processen för att ändra juridiskt kön är snabb, enkel och transparent. De lagar som reglerar ändring av juridiskt kön ska inte uppställa några direkta eller indirekta krav på medicinsk vård eller behandling för att den enskilde ska få till stånd en ändring av det juridiska könet. Ingen ska heller tvingas att genomgå någon form av medicinsk eller psykologisk behandling, process eller prövning p.g.a. könsidentitet. Bland annat Malta, Danmark och Argentina har redan infört lagstiftning med denna inriktning. Ändring av juridiskt kön bör vara ett helt

administrativt förfarande. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Dagens åldersgräns för att ansöka om ändring av sitt juridiska kön är 18 år. Utredningen föreslår att unga ska kunna ansöka om en ändring av det juridiska könet, oavsett föräldrarnas stöd, när de är 15 år. Med sina vårdnadshavares tillstånd, ska barnen kunna ändra sitt juridiska kön redan när de är 12 år. Utredningen föreslår även att ändring av juridiskt kön blir ett rent administrativt förfarande hos Skatteverket. Medicinsk könskorrigering, vilket innebär kirurgiska ingrepp, föreslår utredarna ska vara möjligt att ansöka om från 15 års ålder och att det på samma sätt som i dag ska prövas av Socialstyrelsens rättsliga råd.

Vänsterpartiet har tidigare motionerat om att 18-årsgränsen för fastställande av könstillhörighet helt ska tas bort. Vår bedömning är att utredningens förslag är ett steg i rätt riktning, men precis som RFSL och RFSL Ungdom anser vi att åldersgränserna helt bör slopas.

Många transpersoner känner sig trygga i sin könsidentitet i en tidig ålder. Hur det bör hanteras måste lösas från fall till fall. Om en ändring av juridiskt kön blir en rent administrativ fråga ser vi inget behov av skarpa åldersgränser. Varför ska en 12-åring kunna ändra juridiskt kön men inte en 11-åring?

Könskorrigering är en del av hälso- och sjukvården. Vår grundinställning är att hälso- och sjukvården ska styras av den enskildes behov. Vi ser det därför som problematiskt att sätta upp en åldersgräns för sjukvårdens insatser. Om och när det kan bli aktuellt med könskorrigering måste avgöras utifrån en bedömning i varje enskilt fall. Så ser det ut redan i dag. Det görs alltid en omfattande utredning av varje patient och en bedömning i det enskilda fallet, varmed åldersgränsen i detta fall inte heller fyller något syfte. Åldersgränserna för ändring av juridiskt kön respektive medicinsk könskorrigering bör därför avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det är i sammanhanget centralt att en ny lagstiftning för könskorrigering garanterar vård på likvärdiga villkor över hela Sverige, oavsett vilket landsting eller vilken region man lever i. Det är också viktigt att en ny lagstiftning garanterar att det inte uppkommer kringkostnader runt könskorrigering, exempelvis resekostnader, som begränsar den enskildes rätt till vård.

Tidigare fanns ett krav i könstillhörighetslagen som innebar att den som ville ändra sin juridiska könstillhörighet var tvungen att ha svenskt medborgarskap för att få göra det. Det kravet har slopats, vilket är bra. Idag är det dock ersatt med ett krav om att personen ska vara folkbokförd eller bosatt i Sverige. Tyvärr har detta medfört att svenska medborgare som bor utomlands saknar möjlighet att ändra juridisk könstillhörighet. Många länder kräver att det ska ske i medborgarlandet, vilket blir omöjligt för transpersoner som är svenska medborgare men bosatta utomlands. Det här har skapat verkliga problem för många. Ett enkelt sätt att åtgärda det är att omformulera kravet så att möjligheten att ändra juridiskt kön omfattar dels personer som är folkbokförda eller bosatta i Sverige, dels dem som har svenskt medborgarskap. Detta är extra viktigt nu när möjligheten till ändring av juridisk könstillhörighet inom kort förhoppningsvis kommer att bli ett rent administrativt förfarande. Lagstiftningen bör därför ändras så att möjligheten att ändra juridiskt kön omfattar såväl personer som är folkbokförda eller bosatta i Sverige som personer som har svenskt medborgarskap. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ökade möjligheter till en förbättrad könskorrigering vård i hela landet

Vården som erbjuds transpersoner är ojämlik och ser olika ut beroende på var i landet en bor. Väntetiden för att påbörja utredningen kan exempelvis vara mycket lång, mer än ett år på vissa ställen, vilket kan innebära stora psykiska påfrestningar för dem som väntar på att få påbörja en utredning. Frågan om könskorrigering vård ska bli rikssjukvård har diskuterats och Socialstyrelsen har utrett frågan.

I april 2015 presenterades Socialstyrelsens förslag till nationellt kunskapsstöd för vård och behandling av personer med könsdysfori. Förslaget tyder på en god förståelse för den situation som dessa personer befinner sig i och innehåller en rad aktiva åtgärder som behövs för att förbättra hälsosituationen bland personer som behöver könskorrigering vård. Socialstyrelsen vill bl.a. göra vården tillgänglig för fler, förbättra den och säkerställa en mer likvärdig vård i hela landet. I kunskapsstödet betonas vikten av att människors könsidentitet respekteras.

Vänsterpartiet anser därför att det är viktigt att kunskapsstödet implementeras på ett så snabbt och bra sätt som möjligt runt om i landet samt att det framöver görs uppföljningar för att säkerställa att kompetensen och kvaliteten på transvården håller en hög nivå och är jämlik i hela landet. För Vänsterpartiet är respekten för mänskliga rättigheter och rätten till bästa möjliga hälsa för alla grundläggande, därför måste tillgången och kvaliteten på den könskorrigering vård stärkas i hela landet. Regeringen bör därför se till att Socialstyrelsens kunskapsstöd implementeras och regelbundet följs upp. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Maj Karlsson (V)

Linda Snecker (V)

Rossana Dinamarca (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)